

Als Hauptergebnis der gesamten Studie kann wohl die Veranschaulichung des Bedeutungswandels bezeichnet werden, den die homerischen Bezeichnungen und Formeln bei Tyrtaios durchgemacht haben. Dieser Wandel ist weder einem bloßen Zufall untergeordnet noch ziellos, sondern es handelt sich um einen Prozeß bewußter und konsequenter Abstraktion: an die Stelle der homerischen mythischer Interpretation einzelner Seelenvorgänge ist eine psychologische Deutung getreten. Man könnte sagen: Tyrtaios hat als erster einen kleinen Schritt in der Richtung vom Mythos zum Logos gemacht. Dieser Schritt ist zwar noch weit von der logischen Schärfe eines Xenophanes entfernt; sein karger Umfang ist teilweise wohl schon in der unterschiedlichen Zielsetzung der beiden Dichter bedingt (Snell S. 35: „Tyrtaios will nicht argumentieren, sondern propagieren“).

Nebenbei sei noch auf einen Lapsus auf S. 37 verwiesen, wo in der Anmerkung behauptet wird, „die serbo-kroatische Volksepik hat zuerst M. Murko⁷ zum Vergleich mit Homer herangezogen“. M. Parry und A. B. Lord betrachteten M. Murko in der Tat als „a true pioneer“ auf diesem Gebiete, und eben deswegen werden seine Ergebnisse in der klassischen Philologie auch am häufigsten berücksichtigt und zitiert⁸. Doch haben Parallelen zwischen Homer und der serbo-kroatischen Volksepik schon viele vor Murko gezogen und erforscht, als erster wohl Jernej Kopitar, der schon im Jahre 1816 in seiner Rezension einer Sammlung der Serbischen Volkslieder geschrieben hat: „An Homer wird man hier überhaupt am öftersten erinnert: Königs-söhne tragen selbst Briefe, umarmen Diener; Kaiserinnen pflegen Verwundete; Prinzen hüten Schafe, Helden weinen usw., und um der Ähnlichkeit die Krone aufzusetzen, sind es blinde Rhapsoden, die diese Lieder zur Geige absingen“⁹. Nur zehn Jahre später hat auch Jacob Grimm auf die Bedeutung der serbo-kroatischen Volksepik für die Erforschung der homerischen Epen hingewiesen (in seiner Rezension von Talvjas Volkslieder der Serben). Seit ihnen und vor Murko gab es eine Reihe Forscher, die diese Parallelen, auch was die festgeprägten Formeln betrifft, gründlich untersucht haben, unter denen besondere Beachtung die Arbeiten von Maks Pleteršnik, Luka Zima und Murkos Lehrer Fran Miklošič verdienen, zumal des letzteren „Die Darstellung im slavischen Volksepos“ (veröffentlicht in Denkschriften der Wiener Akademie Phil.-hist. Kl. 38, 3, 1890).

K. Gantar, Ljubljana

JEAN SCOT, *Homélie sur le Prologue de Jean*. Introduction, texte critique, traduction et notes de Edouard JEAUNEAU. Paris, Les Editions du Cerf, 1969. 392 p.

Po genialnosti svojih idej, po globini in koherentnosti svojega filozofskega sistema in po izredni erudiciji in načitanosti Iohannes Scotus daleč presega raven svojih sodobnikov in sploh celotnega duhovnega gibanja, ki je znano pod imenom „karolinška renesansa“. Njegovo temeljno delo, *Periphyseon* (najčesče napačno citirano pod naslovom *De divisione naturae*), predstavlja edinstveno sintezo tedanjega filozofskega obzorja ter fizikalnega in teološkega znanja, veličastno metafizično konstrukcijo, ki po grandioznosti zasnove spominja na srednjeveško katedralo. Njeni temelji rastejo neposredno iz tal neoplatonizma in patristike, toda v njenih vrhovih se že svetlikajo zametki slovitega srednjeveškega spora o univerzalijah.

Morda najzanimivejši Skotov spis nasploh pa je njegova božična Homilija o prologu k Janezovemu evangeliju, po začetnih besedah znana tudi pod naslovom *Vox spiritualis*. Naslovnna oznaka „homilija“ je varljiva, kajti v resnici je spis vse kaj drugega kot tipičen primer nek homiletične literature. Janezov evangelij je avtorju

Mitteilung des H. Privatdozenten Herwig Görgemanns (Heidelberg).

⁷ Sein Name wird falsch als Murki geschrieben.

⁸ Vgl. z. B. A. Lesky, *Geschichte der griechischen Literatur* (Bern-München 1963²), 32.

⁹ J. Kopitar, *Kleinere Schriften* (Wien 1857), 349.

samo izhodišče, iz katerega samostojno gradi elemente svojega miselnega sveta, v čigar središču je človek. Kljub teološkemu in metafizičnemu ozadju namreč celoten spis preveva globok in iskren humanizem, ki postavlja človeka v ospredje vsega. V človeku se srečujeta in pomirjata svet duhov in svet telesa, človek daje smisel vsemu stvarstvu. Človek je vez, *copula*, ki povezuje tvorni in duhovni svet, človek je *adunatio omnium creaturarum*, „saj združuje v sebi višji svet duhovnih in nižji svet telesnih vrednot in iz obojega ustvarja eno samo enoto. S tem, da združuje v sebi telo s tega sveta in dušo z onega sveta, dela en sam enovit kozmos. Zato se človek imenuje 'vse': kajti v njem se kot v nekakšni delavnici staplja celokupno stvarstvo.“ Prim. *Vox spiritualis* XIX 13—23: . . . *et superiorem spiritualium et inferiorem corporalium in seipso copulat et de duobus unum facit, et in homine solo intelligitur in quo omnis creatura adunatur. . . Corpus de hoc mundo, animam de altero mundo colligens, unum facit ornatum. . . Ideoque homo dicitur omnis: omnis namque creatura in ipso veluti in officina quadam conflatur*. Vsekakor izredno zanimiv in drzen dokument tedanjega humanizma!

Skotov spis *Vox spiritualis* pa je zanimiv tudi po svoji rokopisni usodi. Dolga stoletja so ga namreč po krivem pripisovali Origenu. Prvi, ki je resno posumil v Origenovo avtorstvo, je bil Erasmus Desiderius. Toda tehtne dokaze v prid Skotovega avtorstva je prinesel šele Félix Ravaisson (1841). Kljub temu se spis včasih še danes zmotno citira pod Origenovim imenom. Izdajatelj teksta, Ed. Jeaneau, je s številnimi novimi argumenti ovrgel Origenovo avtorstvo, s čimer bo zmotna hipoteza pač končno izkoreninjena.

Občudovanja vredna je izdajateljeva akribija pri kolacioniranju rokopisov. Precej zgovoren je že sam podatek, da je bilo doslej znanih le 17 rokopisov tega spisa, Jeaneau pa jih je odkril še več kot dvakrat toliko, namreč 37 novih rokopisov! Genealogija rokopisov in tekstno kritični aparat, ki ju je editor dodal svoji izdaji, sta v resnici vzorna. Isto lahko trdimo o izčrpnem uvodu, ki zajema skoraj polovico knjige (p. 9—170), in o še izčrnejših opombah pod črto ter o bibliografiji, ki navaja — kar je v edicijah na evropskem zahodu precej redek primer — tudi razprave slovanskih strokovnjakov (npr. iz naše države B. Bošnjaka).

Na koncu je dodan indeks, ki bo nedvomno dobrodošel pripomoček raziskovalcem Skotovega samoniklega in včasih zelo drznega filozofskega besednjaka. Ravno sumaričen opis pglavitnih značilnosti tega besednjaka pa je tudi edino, kar pogršamo v že omenjenem obsežnem uvodu. V komentarju pod črto izdajatelj sicer pogosto interpretira izvor posameznih Skotovih izrazov, opozarja na kalke, neologizme, grecizme itd. Vendar kratek sintetični pregled nekaterih leksikalnih značilnosti ne bi bil odveč. Že na prvi pogled preseneča obilica adverbov, med katerimi so nekateri prav eksistencialistično drzni, npr. *aeternaliter*, *carnaliter*, *coessentialiter*, *corporaliter*, *incommutabiliter*, *intelligibiliter*, *primordialiter*, *substantialiter*, *superessentialiter*, *supernaturaliter*, *temporaliter* etc. Nadaljnja značilnost so številni abstraktni samostalniki na -tas (*cohereditas*, *confilietas*, *globositas*, *multiplicitas*, *numerositas*, *summitas*, *superessentialitas*, *supersubstantialitas*, *summitas*, *tenebrositas* etc.) in pridevniki na -his (*coessentialis*, *consubstantialis*, *superessentialis* etc). Med slednjimi imajo najvišjo frekvenco negativni izrazi s predpono *in-* (*incommutabilis*, *incomprehensibilis*, *incredibilis*, *ineffabilis*, *innumerabilis*, *inreuerabilis*, *invisibilis*, *irrationabilis* etc.), kar najbrž ni naključje, ampak izraz dejstva, da pisec najrajši vrta v neznano, da mu je ploskev neznanega veliko obsežnejša kot domena znanega. Pozornost zbujaajo so tudi številne sestavljenke, skovane po grških vzorih (npr. *citivolus-deividus*, *coaeternum*, *subsistentia*, *substantia* etc). Avtor se vseskozi zaveda superiornosti grškega filozofskega vokabularja nad latinskim, zato srečamo v njegovem spisu večkrat takšne pripombe: *et hoc facilius in graeco datur intelligi* (VIII 20), *quod evidentius in graeco legitur* (XVI 4—5). Prim. tudi Jeaneaujevo opombo na str. 231!

Zanimiva bi bila tudi podrobnejša stilistična analiza posameznih magistralnih period (npr. XV 17—20, XVII 7—10, 17—30, XIX 29—35), ki so polne zaostrenih antitez, klimaksov, anafor, paronomazij, homojoteleutov. Jeaneau upravičeno označuje *Vox spiritualis* kot „biser krščanske retorike“ (p. 62). Med metaforami je Skotu najbližja in najljubša podoba plovbe po razburkanem morju, neznanim obalam nasproti. V tem se odraža na eni strani značaj njegove irske domovine, odsev mornarskih pripovedk o nevarnih plovbah k neznanim otokom, ki jih je morda v otroških

letih slišal od svojih rojakov, po drugi strani pa filozofov raziskovalni nemir, ki mu je ljubša plovba po nevarnih viharjih in pot v neznano kot pa miren počitek v varnem pristanu (prim. Jeaneau str. 13—14 in opomba na str. 262). Zanimivo je, da isto podobo srečamo tudi pri slovenskem pesniku Dragotinu Ketteju: *Prej bil podoben barki sem potrti, / a zdaj le jadra, ladja, mi razvij!* / *Ne boj se mi viharjev in peči!* Ne bom trdil, da je Kette bral Skota v izvorniku ali v prevodu; toda ker srečamo to podobo ravno v Kettejevem bogoiskateljskem sonetnem ciklu, morda le ni izključeno, da je prišla k njemu po kaki posredni poti prav iz tega vira.

K. Gantar, Ljubljana.

GERHARD WINKLER, *Die Reichsbeamten von Noricum und ihr Personal*, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch — historische Klasse, Sitzungsberichte, 261. Band, 2. Abhandlung, Wien, Böhlau, 1969.

Kao da se vraća vrijeme u kojem se puna pažnja i ljubav poklanjala istraživanju povijesti rimskih provincija. Doista se njezina važnost teško može precijeniti i šteta je što je istraživači, zaokupljeni zbivanjima na dvoru i u prijestolnici, nisu uvijek u punoj mjeri shvaćali. Potanka povijest provincija ne samo što tim glavnim događajima i njihovu toku daje pun smisao nego nam i pokazuje kako su se pojedini dijelovi Evrope uključivali u rimski svijet, kojim su uključivanjem oni do danas bitno oblikovani. Univerzalnost rimske povijesti nije samo u tome što su veliki njezini događaji ostali paradigmatični u duhovnom univerzumu evropske kulturne predaje, nego i u tome, što je ona bitno oblikovala znatna područja sredozemnoga svijeta. A o tome oblikovanju svjedoči nam upravo provincijska povijest.

Ova je knjiga važan prosopografski prilog historiji provincije Norika, a i čitavoga carstva jer se karijera viših carskih činovnika nije ograničavala samo na jednu provinciju. Kratko uvodno poglavlje prikazuje postanak provincije Norika. U ostalima se daje prosopografija njezinih činovnika. Vrela su najviše epigrafska. Prvo se obrađuju namjesnici. Od Klaudija do Marka Aurelija to su bili prokurator i iz viteškog staleža. Poslije teških poraza u ratovima s Markomanima preuzeli su namjesništvo legati iz redova senatora. Oni su ujedno zapovjedali drugom italjskom legijom koja je svoj trajni tabor imala u Laurijaku. Poslije Dioklecijana odvojila se građanska uprava od vojnoga zapovjedništva. Njihovi se nosioci susreću u vrelima sve do 5. stoljeća. U posebnu se poglavlju prikazuje podrijetlo i životni put te napredovanje u službi noričkih namjesnika, njihova kancelarija i činovnici koji su u njoj radili.

Dalje se govori o financijskoj upravi, o carinskoj i poštanskoj službi i o upravi noričkih rudnika. Sav izvorni materijal na kojem se osnivaju ti prikazi donosi se in extenso, te ova knjiga može poslužiti ne samo kao monografska sinteza svojega područja nego i kao polazište za daljnja istraživanja. Stara povijest alpskoga prostora dobila je time još jedan dragocjen prilog, a i povijest Rimskoga carstva osvjetljena je sada u jednom važnom svom pitanju.

R. Katičić, Zagreb

AMBROS JOSEF PFIFFIG, *Ein Opfergelübde an die etruskische Minerva*, Studien und Materialien zur Interpretation des Bleistreifens von S. Marinella, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Denkschriften, 99. Band, Wien, Hermann Böhlau Nachf. 1968.

Godine 1966. pri iskapanju Minervina hrama kod S. Marinelle u blizini grada Civitavecchia našli su arheolozi na dnu hramskoga bunara komade olovne pločice u koju je urezan etruščanski natpis, četvrti po veličini među svima do sada poznatima.